

ОСТАФІЙЧУК О.В.
(Чернівецький нац. ун-т)

МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ БАРАКА ОБАМИ

This paper examines the communicative strategies of President Obama's public speaking as well as the covert ideology, enshrined in his public address. The carried out linguistic and rhetorical analyses enabled us to evaluate the overall pragmatic effect of the president's speeches and outline his speaking style.

Key words: *communicative strategy, speaking style, values, pragmatic effect, political discourse.*

Останнім часом як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес до вивчення прагматичного аспекту мови, коли в центрі досліджень розміщуються відношення між мовним знаком і носієм мови. Мовний знак використовується носіями мови як найефективніший засіб впливу на адресата мовлення. Особливо показовою сферою такого впливу є політичний дискурс, який яскраво ілюструє взаємодію мовця й мовного знаку в умовах акту комунікації і сприяє здійсненню впливу на аудиторію за допомогою цього знаку.

Політика – це боротьба за владу з метою реалізації на практиці певних політичних, економічних і соціальних ідей. У цьому процесі мова відіграє неабияке значення, оскільки будь-яка політична подія або явище можуть бути реалізованими лише за участю мови. З іншого боку, антропоцентрична спрямованість сучасних гуманітарних наук, інтерес до різних сфер комунікативної діяльності людини, залежність життя людини від політичних реалій суспільства, а також дедалі частіше переймання політичного досвіду і стратегій іноземних політиків сприяють тому, що англійський політичний дискурс стає об'єктом численних лінгвістичних досліджень (А.Д.Белова; О.І.Голошумова; М.П.Дворжецька; М.П.Д'якова; Г.Л.Жуковець; П.Г.Крючкова; Л.В.Постнікова; Г.Л.Рябоконт; Л.Л.Славова; В.А.Ущина; О.С.Фоменко та ін.). Водночас актуальним і необхідним для висвітлення у наукових студіях залишається розгляд прагматичної специфіки англійської політичної промови, а саме аналіз індивідуального стилю політика – виявлення обрисів його мовленнєвого портрету.

Наша стаття присвячена дискурсивному аналізу політичного мовлення президента США Барака Обами. Одержавши позитивні, пройняті ентузіазмом відгуки у США та закордоном у такий відповідальний для усієї світової арени час (міжнародної економічної кризи та загального неспокою), Б.Обама став одним з найвидатніших і найуспішніших політичних лідерів сьогодення. Саме тому головна мета нашої розвідки полягає у виявленні особливостей мовленнєвого портрета Б.Обами і забезпечується виконанням наступних завдань: 1) виділити комунікативні стратегії застосовані у промовах Б.Обами та дослідити їх прагматичний потенціал; 2) визначити та проаналізувати вербальні засоби реалізації окреслених стратегій; 3) виділити вербальні засоби донесення ідеологічних цінностей Б.Обами, що утворюють тло його мовленнєвого портрету. **Об'єктом** дослідження виступають комунікативні стратегії в промовах Барака Обами, а **предметом** даної розвідки є лексичні одиниці, граматичні категорії, стилістичні засоби та риторичні прийоми, за допомогою яких відбувається передача інформації та здійснюється свідомий вплив на адресата.

Нині існує чимало визначень поняття «дискурс», що свідчить про багатогранність цього терміну та множинність його інтерпретації. Так, згідно з визначенням, запропонованим В.Лук'янцем, політичний дискурс – «зв'язаний текст, зумовлений ситуацією політичного спілкування у сукупності з прагматичними, соціологічними, психологічними та іншими факторами» [Лук'янець 2002, с. 25]. Н.Д.Арутюнова розуміє дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; як цілеспрямовану соціальну діяльність» [Арутюнова 1990, с. 136].

Однією з найбільш повних класифікацій дискурсу є таксономія Г.Почепцова, в якій виокремлюється політичний дискурс. У політичному дискурсі, як і у будь-якому іншому, відбувається взаємодія та взаємовплив учасників комунікативного акту через обмін інформацією. Як відомо, одним з найголовніших способів передачі інформації є мова. Отож, вербалізація є однією із ознак будь-якого комунікативного акту. Комунікативна функція мови тісно пов'язана з регулятивною, яка об'єднує ті випадки використання мови, коли мовець безпосередньо прагне вплинути на адресата [Норман 2004, с. 83]. Здійснюючи вербальну і невербальну комунікації, політик намагається реалізувати свої прагматичні цілі – отримати схвальну відповідь та симпатії, залучитися підтримкою і розумінням широкої цільової аудиторії – отримати владу завдяки своєму чисельному електорату.

Наразі необхідним є висвітлення поняття мовної особистості в межах політичного дискурсу, визначення її сутності і основних характеристик для подальшого аналізу індивідуального стилю Б.Обами. Дослідниками вже відмічалось, що в дискурсах мовних особистостей, основою професійної діяльності яких є спілкування, зазвичай помітний професійний відбиток [Панова 2004, с. 35]. Так, А.Д.Белова вважає, що «професійна діяльність, посада, що обіймається, формує стиль мислення, відповідні способи вираження думки незалежно від національності та рідної мови» [Белова 1997, с. 147]. У текстах, що продукуються політиками, у їх мовленнєвій поведінці відображається специфіка професійного спілкування, світогляду, з його професійними настановами та завданнями.

Вивчення мовної особистості у сучасній лінгвістиці пов'язано з іменем Ю.М.Караулова. Під мовною особистістю Ю.М.Караулов розуміє «сукупність здатностей та характеристик людини, що обумовлюють створення нею мовленнєвих творів (текстів)» [Караулов 1987, с. 3]. Узгоджуючи дане визначення з метою нашого дослідження, під мовною особистістю ми розуміємо сукупність особливостей вербальної поведінки людини, яка використовує мову як засіб впливу на аудиторію. Дослідження мовної діяльності, притаманної окремій професійній спільноті, передбачає складання мовленнєвого портрету особистості. Як зазначає О.В.Дьомкіна, «мовленнєвий портрет особистості відрізняється від мовного тим, що при його складанні беруться до уваги індивідуальні узуальні мовні уподобання комуніканта» [Дьомкіна 2009, с. 130]. Звідси слідує, що мовленнєвий портрет завжди точніший, ніж узагальнений мовний портрет, оскільки він складається з тих чи інших індивідуалізованих мовленнєвих актуалізаторів певних стратегій. За Л.Л.Славою, «стратегія – це процес розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата» [Славова 2006]. Тактика, з одного боку, – спосіб мовленнєвого впливу, сукупність мовленнєвих засобів, з іншого боку – шлях реалізації стратегії. У межах однієї стратегії можна виділити декілька мовленнєвих

тактик, що працюють на неї. У політичному дискурсі стратегія, поряд з іншими факторами працює на формування задуманого політиком іміджу.

Моделювання мовленнєвих портретів політиків враховує аналіз трьох рівнів структури мовної особистості: вербально-граматичний (сукупність мовних засобів вираження певних значень), лінгвокогнітивний або тезаурусний (система понять, концептів та інших одиниць, з яких складається мовна картина світу) та мотиваційний або прагматичний (система цілей, мотивів, інтенцій, пов'язаних із комунікативною діяльністю мовленнєвої особистості). Однак, безперечною є взаємообумовленість зазначених рівнів.

У результаті дослідження нами було виділено наступні комунікативні стратегії у мовленні президента США, Барака Обами:

Стратегія переконання (Persuading), котра властива більшості політикам є потужним прийомом впливу Б.Обами на аудиторію. Про нього відгукуються як про політика, котрий володіє блискавичною технікою переконання («excellent persuasion techniques»). Його справедливо вважають «зіркою, що сходить» («a Rising Star»), одним із найвидатніших ораторів сьогодення. Стиль Обами називають харизматичним, привабливим, енергійним. Його промови шокували Америку і захопили публіку усього світу. Перемогу Б.Обами іменують «історичною», рушійним моментом в історії людства. Його порівнюють з Мартіном Лютером Кінгом і Джоном Фітцджеральдом Кеннеді. На нашу думку секретом ораторського мистецтва переконання Б.Обами є вмиле використання цілого арсеналу ефективних мовленнєвих тактик, зокрема: **1)** застосування перформативів: «*Today I say to you*»; «*On this day, we come to proclaim*», «*I promise you*», котрі передбачають виконання дії під час самого акту говоріння і є дієвим прийомом у риторичі; **2)** вживання наказового способу дієслова: «*But know this, America,...*»; «*Recall the earlier generations...*»; «*...let us remember these timeless words...*»; **3)** використання модальних дієслів «must» (для позначення нагального обов'язку) та «will» (зі значенням рішучості та обіцянки): «*The state of the economy calls for action, bold and swift, and we will act...we will build the roads...,we will harness the sun...,we will restore science...*»; «*To those who would tear this world down – we will defeat you*»; «*So it must be with this generation of Americans...*», «*...America must play its role in ushering in a new era of peace...*» [The Complete Text Transcripts].

Цілком очевидно, що для того, щоб здаватися публіці переконливим, будь-якому політичному лідеру необхідно логічно побудувати свій виступ, послідовно викласти свої ідеї та структурувати увесь текст промови. Так, Б.Обама використовує чимало ефективних мовленнєвих тактик (синтаксично-стилістичних прийомів), серед яких першочергова позиція відводиться повторам. Повтор як стилістичний засіб вживається з метою логічного наголосу, необхідного для того, щоб привернути увагу адресата до ключового слова у реченні. За допомогою повторів автор досягає ефекту прагматичного впливу на реципієнта. Необхідно зазначити, що у риторичі Б.Обами ми знаходимо барвисту гаму найрізноманітніших повторів. Розглянемо детальніше на прикладах: **1. анафора:** «*For us, they traveled across oceans...For us, they toiled in sweatshops...For us, they fought and died...*»; **2. епістрофа:** «*...a government of the people, by the people, and for the people...*». У своїй переможній промові після підведення підсумків виборів, новообраний президент завершує шість абзаців (котрі містять по декілька речень) стимулюючим закликком «*Yes, we can*»; **3. анадиплосис:** «*It shows you what one voice can do. That one voice can change a room. And if a voice can change a room, it can change a city, and if it can change a city, it can change a*

state»; 4. триколон: «...*block by block, brick by brick, calloused hand by calloused hand*»; «*All of us proud. All of us patriots. All of us salute this flag*» [The Complete Text Transcripts].

Вочевидь, у даній ситуації політику вдається створити ефект цілісності повідомлення, утримати увагу слухачів і, відповідно, підкреслити значущість свого повідомлення.

Синтаксичний прийом паралелізму та антитези, в свою чергу, наводять чіткі обриси на мовленнєвому портреті Б.Обами, засвідчують наявність логіки, та говорять про багатий риторичний досвід політика: «*To the Muslim world, we seek a new way forward... To those leaders around the globe who seek to sow conflict... – know that your people will judge you on what you build, not what you destroy. To those who cling to power through corruption... know that you are on the wrong side of history...*» [The Complete Text Transcripts].

Прагматичний потенціал паралелізму і антитези (для реалізації стратегії переконання) у даному висловлюванні є настільки високий, що в уяві реципієнта одразу створюється образ сильного й незламного лідера, котрий здатен подолати всілякі випробування долі і «дати відкоша» будь-якому супротивнику. В окремих випадках прийом антитези розмежовує поняття «добро» і «зло»: «...*we have chosen hope over fear, unity of purpose over conflict and discord...*» [The Complete Text Transcripts]. Таким чином, позиція Б.Обами є досить чіткою. Його мовленнєвий портрет заявляє про нього як про «засівальника» добра.

Стратегія ідентифікації полягає в ототожненні політичного лідера зі своїм народом. Ефективна переконуюча комунікація спрямована на уселяння адресату думки, що лідер – «своя», близька до народу людина. Цю стратегію чітко простежуємо у: 1) використанні колективного авторства за допомогою інклюзивного займенника першої особи множини (the We Connection): «*We the People / We remain a young nation / Our nation / Our economy / Our health care...*»; 2) застосуванні особистісного авторства за допомогою особового займенника однини «I» (I and Experience): «*I stand here today / I thank President Bush / Today I say to you / I will always be honest... I will listen to you... I will ask you join...*»; 3) встановленні зв'язку з аудиторією завдяки мовленнєвому ланцюжку «Ви» – «Я» (Connecting One to One: «You» and «I»): «*I will never forget who this victory truly belongs to – it belongs to you...*»; «...*If you are willing to fight with me, I know your voice will matter...*» [The Complete Text Transcripts].

Слід зауважити, що проблема авторства в політичному повідомленні заслуговує особливої уваги лінгвістів. Як стверджує О.Алтунян, якщо автор звертається від свого імені – це прояв особистісного начала. Якщо ж він виступає від колективного «ми», то адресант тексту посилається на авторитет групи [Алтунян 2006, с. 38]. Проблема колективного та особистісного авторства досліджується і науковцями США. Згідно з думкою Ден Хана, якщо у промовах президента відсутнє особистісне начало, то він намагається показати, що він – «один з народу» і йому властиво помилятися, а суб'єкт – аудиторія – може його корегувати [Алтунян 2006, с. 39]. З іншого боку, вживання займенника першої особи однини говорить про егоцентричність політичного лідера.

У промовах Б.Обами наявні обидва прийоми адресації. Вибір «золотої середини» є не випадковим оскільки він виконує важливу роль у риторичній Б.Обами і, з одного боку, підкреслює необхідні якості лідера країни – рішучість, впевненість, відповідальність, а з іншого – єдність і неподільність американського народу. В обох

випадках виникає ефект аксіологічності, завдяки якому вдається підкреслити активність адресанта.

Стратегія подолання бар'єрів (Breaking Down Barriers) допомагає президентові налагодити тісні стосунки з аудиторією і залучитися симпатіями свого народу. Ця стратегія отримує успіх завдяки: **1)** висвітленню спільного досвіду та історії: «...*when there was despair in the dust bowl and depression across land... when the bombs fell on our harbor...*»; **2)** використанню цитат із Біблії, котрі торкаються емоційно-ціннісної сфери реципієнта: «*We remain a young nation, but in the words of Scripture, the time has come to set aside childish things*»; «...*the God-given promise that all are equal...*»; **3)** розкриттю «особистої історії» (A Personal Story), котра демонструє відвертість і безпосередність з боку політика. У деяких своїх зверненнях (зокрема, у переможній промові) Б.Обама охоче розповідає народові Америки про своє коріння («...*from the grandest capitals to the small village where my father was born...*»), свій нелегкий шлях до президентського крісла («*I was never the likeliest candidate for this office... We didn't start with much money...*») і близьких йому людей, котрим завдячує своєю перемогою («*I would not be standing here tonight without the unyielding support of my best friend... Michelle Obama...*») [The Complete Text Transcripts]. Така неприхована і щира тактика – ототожнення себе з бідним населенням країни, згадка про членів родини та інші важливі події його життя, вочевидь, викликає довіру з боку нації і вимальовує образ чесної, порядної, людини, відповідального лідера і турботливого сім'янина.

Наступна мовленнєва тактика у межах стратегії подолання бар'єрів полягає в акцентуванні уваги на спільних мріях і цінностях: «...*those values upon which our success depends – honesty and hard work, courage and fair play, tolerance and curiosity, loyalty and patriotism...*»; «...*This is our time... to reclaim the American Dream and reaffirm the fundamental truth...*» [The Complete Text Transcripts].

На вербальному та лінгвокогнітивному рівнях основоположні для президента цінності та концепти виражаються за допомогою емоційно-експресивної метафоризації. Метафорика Б.Обами є одним із ефективних засобів передачі інформації і важливим елементом системи технологій мовного впливу у процесі комунікації. Завдяки вживанню експресивно-навантажених метафор, президентові США вдається доторкнутися як до свідомості цільового реципієнта (народу), так і до його емоційно-ціннісної сфери. У цьому, власне, полягає забезпечення значного прагматичного потенціалу промов політика. Серед метафоричних моделей, вжитих автором доцільно виділити такі ключові концепти, як: МИР (*waters of peace, extend a hand, unclench your fist, feed hungry minds*), ЗАГРОЗА (*gathering clouds, raging storms, sapping of confidence, to sow conflict, the society's ills, the coldest of months, this winter of our hardship*), ВАЖКИЙ ТРУД (*worked till their hands were raw, endured the lash of the whip*), ІСТОРІЯ НАЦІЇ (*tasted the bitter swill of civil war and segregation, emerged from that dark chapter stronger, fallen heroes... whisper through the ages, the year of America's birth*), ЕТНІЧНЕ БАГАТСТВО (*patchwork heritage, shaped by every language and culture*), СИЛА НАЦІЇ (*endure what storms may come, brave once more the icy currents*). Ці та багато інших концептів, простежених на лінгвокогнітивному рівні аналізу, є стрижневим компонентом в американському політичному дискурсі і запорукою його довголітнього успіху. Акцентуючи свою увагу на вищенаведених концептах, Б.Обама підкреслює їх значущість для американського народу, а також демонструє гордість та честь бути представником цієї могутньої нації.

Стратегія маніпулювання. Л.Л.Славова у своєму дослідженні веде мову про референційне маніпулювання, пов'язане з перекручуванням денотата/референта у

процесі позначення дійсності. Один із видів референційного маніпулювання є фактологічне маніпулювання, тобто перекручування фактів (недомовки, брехня, перебільшування, створення референційної невизначеності) [Славова 2006].

У політичних промовах Б.Обами ми засвідчуємо прийом референційної невизначеності. Засобом її створення є використання: 1) пасивних конструкцій: «*Our economy is badly weakened...*»; «*Challenges will not be met easily...*»; «*There is work to be done*»; 2) синтаксичного еліпсису: «*On November 4th, we must stand up and say: Eight is enough!*»; «*A nation of whiners?*»; «*Out of work? Tough luck*»; «*No health care?*»; «*Born into poverty?*»; 3) використання слів з дифузною семантикою: «*...a consequence of greed and irresponsibility on the part of some...*»; «*...tomorrow you can turn the page on policies that put greed and irresponsibility before hard work and sacrifice...*» [The Complete Text Transcripts].

У текстах промов Б.Обами неодноразово засвідчуємо наявність політично-детермінованої та історичної лексики, а також лексем, що належать до книжкового реєстру мови (*recriminations, inextricably, bestow, emanate, foes*), Сюди також належать запозичення із грецької та латини (*dogmas, creed*). Вочевидь, вибір такої лексики не є невмотивованим. Адже, із міркувань А.Д.Белової нам відомо, що політичний дискурс за своїм характером є авторитарним. У політичному дискурсі між комунікантами існують несиметричні стосунки, що свідчить про нерівність їх соціальних статусів та ролей. Зважаючи на наявність владних повноважень у комунікантів з вищим статусом (політиків) по відношенню до комунікантів з нижчим статусом (народом), з одного боку, та значний інтелектуальний потенціал, високий професійний рівень політичних діячів з іншого, ми можемо стверджувати, що політичному дискурсу притаманний авторитарний характер. Використання мовних засобів (у нашому випадку – інтернаціоналізмів, політично-детермінованої, історичної та книжної лексики), котрі вказують на авторитарність, використовуються політиками у власних цілях – з метою здійснення авторитарного тиску, підкреслення власних переваг, виховання довіри до інтелектуального, розумного та обізнаного лідера.

Стратегія мотивації реципієнта (Motivating Others to Action) є невід'ємною ознакою ораторського мистецтва Б.Обами і здебільшого проявляється у: **1)** створенні відчуття терміновості і вирішальності моменту: «*...on this day, in this election, at this defining moment...*»; «*This is our chance to answer that call. This is our moment. This is our time...*»; **2)** надиханні та спонуканні людей до великих досягнень, тим самим виховуючи віру і впевненість у мільйонах сердець: «*Starting today, we must pick ourselves up, dust ourselves off, and begin again the work of remaking America*»; «*...what free men and women can achieve when imagination is joined to common purpose, and necessity to courage*» [The Complete Text Transcripts].

Отже, можемо зробити висновок, що мовленнєвий портрет Б.Обами багатий на ефективні комунікативні стратегії, серед яких ми виділили як головні: стратегію переконання, ідентифікації, подолання бар'єрів, маніпулювання та мотивації. Усі вони представлені як на вербальному так і на лінгвокогнітивному рівнях аналізу тексту, і містять в собі високий прагматичний потенціал. Серед мовних засобів, які використовує Б.Обама у своїх промовах чільне місце належить: емотивно-експресивній метафоричній – завдяки якій акцентується увага на ключових цінностях та концептах американського президента; влучним риторичним прийомам – різноманітним повторам, паралелізму, антитезі, синтаксичному еліпсису – задля утримання уваги реципієнта і наголошення значущості повідомлення; модальності

дієслів – для заклику до нагальних дій та виконання обов'язків; колективному та особистісному авторству – щоб продемонструвати, з одного боку, наявність впевненого та рішучого лідера, а з іншого, підкреслити єдність та згуртованість американського народу. Завдяки аналізу комунікативних стратегій нам вдалося виділити деякі основоположні ідеологічні погляди Б.Обами. Це, насамперед, ідеї єдності та унікальності американської нації, про що свідчать незламний дух, героїчне минуле та багата культура американського етносу.

Важливим напрямком подальших досліджень буде проведення зіставного аналізу ідіостилю Б.Обами з ідіостилем його сучасників для окреслення відмінностей у виборі комунікативних стратегій і мовленнєвих тактик та зіставлення досягнутих прагматичних цілей.

Література

Алтунян А.Г. Анализ политических текстов: Курс лекций: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям и спец. «Политология», «Журналистика», «Связи с общественностью», «Юриспруденция». – М.: Логос, 2006. – 383 с. *Арутюнова Н.Д.* Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Совет. энцикл., 1990. – 685 с. *Белова А.Д.* Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К.: КГУ им. Т. Шевченко, 1997. – 311 с. *Белова А.Д.* Лингвистические аспекты аргументации (на материале совр. англ. языка): дис...доктора филол. наук : 10.02.04 : «Германские языки» / А.Д. Белова. – К. : 1998. – 443 с. *Дьомкіна О.В.* Мовленнєвий портрет судді Верховного суду США // Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наукових праць. Випуск 7. Відп. ред. Фабіан М.П. – Ужгород: 2009. – 622 с. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с. *Лук'янець В.* Філософія дискурсу // Вісник НАН УКР, 2002.№12. – 318 с. *Норман Б.Ю.* Теория языка. М.: Флинт: Наука, 2004. – 296 с. *Панова М.Н.* Языковая личность государственного служащего: дискурсивная практика, типология, механизмы формирования: дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / М.Н. Панова. – М., 2004. – 393 с. *Славова Л.Л.* Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). – [Електронний ресурс] – Електрон. дан. – Авторські реферати, курсові та дипломні роботи. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8826/97/>. *The Complete Text Transcripts of Over 100 Barack Obama Speeches.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://obamaspeeches.com/>.

ОХРИМЕНКО В.І.

(Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)

ВАРІАТИВНІСТЬ МОДЕЛЕЙ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИМУСОВОГО ВОЛЕВІЯВУ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

The article focuses on modal meanings of negative willing of the point of view of prototypes theory. Functional characteristics of propositions of negative willing (such as appreciative dissociation of epistemic / emotional state, verbal / non verbal action and willing of sender) are examined. Semantic peculiarities of functional characteristics of negative willing (such as static, deceleration, cessation) are defined.

Key words: *modality, negative willing, functional characteristics, appreciative dissociation.*